

ASIA Rakennussuojeluasialla koskevat valitukset.

VALITUKSENALAINEN PÄÄTÖS

Khs dnro	2005-738/582
Stn dn	
Saap./Anl.	05-01-2006
	ky

Uudenmaan ympäristökeskuksen päätös 6.9.2005 Dnro UUS-2005-L-212-27 Helsingin kaupungin 8. kaupunginosan korttelin 142 tontilla 1, osoitteessa Kanavaranta 1, sijaitsevan Stora Enso Oyj:n pääkonttorin suojelematta jättämisestä.

SUOJELUESITYS

Docomomo Suomi Finland ry on 16.3.2005 Uudenmaan ympäristökeskukseen saapuneessa hakemuksessaan esittänyt, että Stora Enso Oyj:n (ent. Enso Gutzeitin) pääkonttori, jonka yhtiö omistaa, suojellaan rakennussuojelulain nojalla. Yhdistys esitti myös toimenpidekiellon määräämistä.

Arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema rakennus on valmistunut vuonna 1961. Rakennus on valtakunnallisesti merkittävä rakennustaiteellisten ansioidensa, kaupunkikuvaliikkeen asemansa sekä kulttuuri- ja rakennushistoriallisten syiden takia. Voimassa olevassa asemakaavassa (vuodelta 1960) ei ole rakennusta koskevia suojelumääräyksiä.

Rakennus on harvinaisen hyvin säilynyt alkuperäisessä asussaan myös sisätilojen osalta. Marmorinen julkisivuverhous kaipaa uusimista. Sisätilat ovat hyväkuntoiset. Lähes alkuperäinen tilajako ja kiinteä kalustus ovat säilyneet, myös paljon alkuperäisiä huonekaluja ja valaisimia on edelleen tallella.

Pääkonttorirakennus tulee Docomomo Suomi Finland ry:n mielestä suojella niin julkisivujensa kuin sisätilojensakin osalta. Arvokkaiden sisätilojen säilyminen voidaan parhaiten turvata rakennussuojelulain nojalla.

LAUSUNNOT YMPÄRISTÖKESKUKSELLE

Museovirasto on lausunnossaan 26.5.2005 todennut, että Stora Enso Oyj:n pääkonttori on säilynyt harvinaisen hyvin alkuperäisessä asussaan, myös sisätilojensa osalta. Viisikerroksinen pääkonttori on muodoltaan tiukan kuutiomainen. Rakennuksen julkisivut muodostavat kolmiulotteisen ruudukon, jossa vuorottelevat tarkasti detaljoidut, viistetyt marmoripinnat ja suuret ikkunat. Vain itäjulkisivu on ikkunaton. Julkisivumateriaalina on käytetty valkoista Carraran marmoria, kivijalassa graniittia, ikkunoiden puitteet ovat tiikkiä ja metalliosat messinkiä tai kuparia.

Pääkonttorirakennuksella on Helsingin kaupunkikuvassa hallitseva rooli; toisaalta Esplanadin vaaleiden uusrenessanssi- ja empirerakennusten reunustaman katunäkymän päätepisteenä, toisaalta Katajanokan punatiilisille kaupunginosalle toimivana voimakkaana kontrastina ja valkoisena julkisivuna merelle päin. Rationaalinen suunnittelu oli leimallista 1950-60 -luvun liike- ja toimistorakennuksille ja ne rakennettiin usein elementtirakenteista, joten Enso-Gutzeitin pääkonttori ei ole tässä mielessä ajalleen tyypillinen sarjavalmistainen toimistorakennus, vaan kokonaistaideteos, jossa erityistä huomiota on kiinnitetty sekä ulko- että sisätilojen materiaaleihin, sisustukseen rakennusta varten suunniteltuine huonekaluineen, tekstiileineen ja valaisimineen.

Museovirasto antoi 15.4.2005 lausunnon Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolle asemakaavaluonnoksesta. Suojelu rakennussuojelulain nojalla on kuitenkin perusteltua etenkin sisätilojen suojelun turvaamiseksi. Sisätiloista arkkitehtonisesti arvokkaimpia ovat 1. kerroksen sisääntuloaula ja pääportaikko, toimistokerrosten aulat, käytävätilat ja toimistohuoneiden alkuperäinen huonejako, 5. kerroksen aula ja neuvottelutilat sekä 6. kerroksen ruokasali ja neuvottelutilat.

Museovirasto katsoo, että Stora Enso Oyj:n pääkonttorilla on rakennussuojelulain 2 §:n tarkoittamaa huomattavaa kulttuurihistoriallista merkitystä ja se tulisi suojella rakennussuojelulain nojalla. Kohteella on myös lain 3 §:n tarkoittamaa merkitystä valtakunnallisesti merkittävänä rakennuksena eikä sen suojelu maankäyttö- ja rakennuslain nojalla ole viraston mielestä riittävää, etenkin sisätilojen osalta.

Kohde on jäänyt arkkitehtuurin historiassa vähäiselle huomiolle. Omistaja on teettänyt kohteesta julkisivuinventoinnin julkisivukorjauksen tueksi, mutta muuten rakennusta on tutkittu vähän ja virasto katsookin, että kohteen rakennushistorian selvittäminen on ajankohtaista.

Stora Enson pääkonttorin julkisivun marmorilevyt ovat pahoin kärsineet ja julkisivulle on välttämätöntä löytää nopeasti tyydyttävä korjausratkaisu. Museovirasto pitää parhaimpina julkisivumateriaalina marmoria ja katsoo, etteivät tähän asti esitetyt graniitivaihtoehdot ole hyväksyttäviä. Virasto esitti suojelumääräykset ja katsoi, että niitä voidaan tarkentaa, kun rakennuksesta on valmistunut rakennushistoriaselvitys.

Helsingin kaupunginhallitus on lausunnossaan 6.6.2005 todennut, että Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennus kuuluu Katajanokan kaupunginosaan, joka on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristökokonaisuus (Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16, 1993). Kaupunginosa on kokonaisuudessaan merkitty Helsingin yleiskaava 2002:ssa kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäväksi alueeksi, jota kehitetään siten, että sen arvot ja ominaisuudet säilyvät.

Kaupunkisuunnitteluvirasto on aloittanut suojelukaavan laatimisen keväällä 2005. Asemakaavan muutosluonnos on ollut nähtävänä kaupunkisuunnitteluvirastossa 29.3.–15.4.2005. Tontilla on voimassa 11.10.2006 saakka maankäyttö- ja rakennuslain mukainen rakennuskielto asemakaavan muuttamiseksi.

Voimassa olevan, 21.5.1960 vahvistetun asemakaavan mukaan Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennuksen alue on liikerakennusten korttelialuetta (AL). Asemakaavan muutosluonnoksessa tontin käyttötarkoitus säilyy ennallaan, mutta kaavassa käytetty merkintä (AL) on muutettu toimistorakennusten korttelialueeksi (KT). Rakennukselle on merkitty rakennusala, kerrosala ja kerrosluvut olemassa olevan tilanteen mukaan. Kaavaluonnoksessa rakennus on määrätty suojeltavaksi merkinnällä sr-1 rakennustaiteellisesti, kaupunkikuvallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana. Kaavamääräyksen mukaan "Rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa tehdä sellaisia korjaus- ja muutostöitä, jotka tärvelevät rakennuksen, sen julkisivujen, vesikaton tai sisätilojen rakennustaiteellista, kaupunkikuvallista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai luonnetta. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on ne korjaus- ja muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan rakennuksen arvon edellyttämällä tavalla." Julkisivumateriaalin tulee olla valkoista marmoria. Myös sisätilojen suojelusta on tarkoitus antaa kaavamääräyksiä.

Pääkonttorirakennuksen marmoriset julkisivut ovat huonossa kunnossa ja niiden uusiminen on ajankohtaista. Stora Enso Oyj on jättänyt rakennusvalvontavirastoon poikkeamishakemuksen (4.3.2005) rakennuksen julkisivumateriaalin vaihtamiseksi harmaiksi puolikiiltäviksi graniittilevyiksi. Poikkeamishakemusta on käsitelty kaupunkikuvaneuvottelukunnan kokouksessa 16.3.2005. Kaupunkikuvaneuvottelukunta ei puoltanut hakemusta. Poikkeamishakemus on lähetetty kaupunkisuunnitteluvirastoon lausuntoa varten.

Rakennuksen suojeluarvoista esitettyyn selvitykseen viitaten kaupunginhallitus katsoo, että Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennus on kaupunkikuvallisesti, rakennustaiteellisesti ja historiallisesti arvokas kohde ja arkkitehtoninen kokonaisuus, jonka säilyminen sisätiloihin tulee turvata. Rakennus on kiistatta rakennussuojelulain 1 §:n ja 2 §:n tarkoittama kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluva kohde. Rakennukseen luetaan kuuluvaksi sen kiinteä sisustus. Tiedossa olevien korjaussuunnitelmien vuoksi on pelättävissä, että Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennuksen kaupunkikuvalliset ja rakennustaiteelliset arvot saattavat olla uhattuina.

Vireillä olevan asemakaavan muutoksen suojelumääräys tähtää kohteen mahdollisimman laajaan suojeluun. Kaupunginhallitus katsoo kuitenkin, että asemakaavalla ei voida suojella riittävän kattavasti kaikkia rakennuksen yksityiskohtia etenkin rakennuksen sisätilojen osalta. Tähän viittaavat sekä asemakaavaluonnoksesta saatu Museoviraston lausunto että suojeluasioissa vakiintunut käytäntö. Niiden säilymisen turvaa parhaiten rakennussuojelulain mahdollistama menettely, jonka yhteydessä laaditaan yksilöidyt, rakennusosia ja detalleja koskevat suojelutavoitteet. Valmisteilla olevan asemakaavan suojelumääräykset ja rakennussuojelulain nojalla annettavat määräykset tulee laatia ja yhteen sovittaa niin, että ne täydentävät toisiaan ja luovat yhdessä edellytykset rakennuskokonaisuuden arvojen säilymiselle.

Kaupunginhallitus puoltaa Docomomo Suomi Finland ry:n tekemää esitystä Stora Enso Oyj:n pääkonttorin (ent. Enso Gutzeit) suojelemiseksi rakennussuojelulain nojalla.

Stora Enso Oyj ja Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1 (jäljempänä yhtiö tai yhtiöt) ovat antaneet vastineensa 27.7.2005. Yhtiö on samaa mieltä Museoviraston kanssa useimmista asioista. Erityisesti sisätiloja koskevat arviot vastaavat pääasiallisesti Stora Enson jo tekemiä.

Yksittäinen toimistokerros voidaan suojella kohtalaisen täydellisesti ja sen muutokset tehdä mahdollisuuksien mukaan entisöivään suuntaan. Pääosa varsinaisista toimistokerroksista pitäisi kuitenkin olla muutettavissa. Rakennus on nykymuodossaan liian ahdas Stora Enson toiminnalle eikä tilannetta voida ratkaista ilman huonejärjestelyjä. Tämä on selvästi mainittava mahdollisessa suojelupäätöksessä. Yhtiö katsoo kuitenkin, että asiasisällöltään ja hengeltään Museoviraston kanta sisätilojen osalta pääosiltaan vastaa yhtiön kantaa.

Museoviraston kannanotto siitä, että parhain julkisivumateriaali on marmoria ja etteivät tähän asti esitetyt graniittivaihtoehdot ole hyväksyttäviä, tarkoittaa käytännössä graniitin käytön kieltoa. Yhtiö on ehdottanut Bethel White graniittia, koska se on vaalein saatavista graniiteista eli muita vaaleampia kestäviä luonnonkivivaihtoehtoja ei ole tuotannossa. Mikäli mahdollisessa suojelupäätöksessä päädytään marmorin ai-noana mahdollisena julkisivun verhouksimateriaalina, on tämä myös esitettävä yksiselitteisesti. Julkisivumateriaaliasiassa on jätettävä todellinen, olemassa oleva vaihtoehto marmorille tai vaadittava marmorin käyttämistä. Negatiivinen velvollisuus todistaa, että ei löydy nyt esitetystä vielä vaaleampaa, julkisivukäyttöön soveltuvaa luonnonkiveä, ei voi kuulua yhtiölle.

Stora Enso aikoo käynnistää rakennushistoriallisen selvityksen laatimisen syksyllä 2005. Selvitystyö on tarkoitus tehdä tiiviissä yhteistyössä asiantuntevien tahojen kanssa.

Stora Enson lähtökohta on löytää ratkaisu, joka ottaa asiallisella ja selvästi määritellyillä tavoitteilla huomioon kohteen rakennustaiteellisen merkityksen.

Pääkonttorin sisätiloissa on vaalittu Alvar Aallon luomaa alkuperäistä ilmettä niin, että monet asiantuntijat ovat pitäneet myös uusittuja sisätilojen osia, kalusteita ja varusteita alkuperäisinä. Rakennuksen ulkoasun osalta Stora Enson lähestymistapa on ollut vastaavanlainen. Yhtiön edustajat ovat jo muutaman vuoden ajan perehtyneet rakennuskivialan viimeisiin tutkimustuloksiin ja teettäneet omia tutkimuksia, tutkineet lukuisia marmorilaatuja ja niiden saatavuutta, käyneet louhimoissa, selvittäneet lukuisien kivilajien ominaisuuksia. Stora Enso katsoo, että lausunnonantajat eivät ole riittävästi perehtyneet eri kivilaatujen olemassa oloon, niiden saatavuuteen kivimarkkinoilla sekä erityisesti italialaisten kivien osalta laadun ja tuotannon ohjattavuuden mahdollisuuksiin.

Suojelun lähtökohtana on oltava Alvar Aallon alkuperäinen arkkitehtuuri eikä rapautumisen seurauksena valkaistunut ja vaurioitunut julkisivuverhous. Julkisivujen suojelun tulee kohdistua rakennuksen geometriseen muotoon, värisävyyn, pintastruktuuriin ja detajiiikkaan. Julkisivujen verhouksmateriaalin tulee olla sellainen, jolla on edellytykset säilyä Alvar Aallon esteettisten pyrkimysten mukaisena. Julkisivumateriaalin tulee olla säänkestävää vaaleata luonnonkiveä ja sen kuuluu olla korjattavissa ja vaihdettavissa myös pitkällä aikavälillä.

Stora Enso yhtyy lausunnonantajien yleiseen arviointiin pääkonttorin suojelun tarkoituksenmukaisuudesta. Samalla yhtiö katsoo, että tässä vastineessa esitetyt näkökohdat tulisi ottaa huomioon suojelupäätöksen jatkokäsittelyssä.

Stora Enso Oyj on liittänyt lausuntoonsa mm. VTT:n Rakennus- ja yhdyskuntateknikaalta tilaamansa 7.3.2005 päivätyn lausunnon marmorin soveltuvuudesta rakennusten julkisivumateriaaliksi.

YMPÄRISTÖKESKUKSEN RATKAISU

Uudenmaan ympäristökeskus ei 6.9.2005 antamallaan päätöksellä määrännyt Stora Enso Oyj:n pääkonttoria suojeltavaksi rakennussuojelulain nojalla.

Uudenmaan ympäristökeskus katsoo, että Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennuksella on rakennussuojelulain 2 §:n tarkoittamaa kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen ja erityisten ympäristöarvojen kannalta. Rakennussuojelusta asemakaava-alueella päätetään kuitenkin ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain nojalla. Rakennushistorialliset selvitykset, myös sisätilojen osalta, ovat keskeneräiset. Koska Helsingin kaupunki on käynnistänyt rakennusta koskevan asemakaavan muutoksen, jonka tavoitteena on rakennuksen mahdollisimman laaja suojelu, ympäristökeskus katsoo, että rakennuksen suojelu on mahdollista turvata maankäyttö- ja rakennuslain nojalla.

Vasta asemakaavan muutoksen tultua voimaan voidaan täsmällisesti arvioida, toteutuuko rakennuksen suojelu riittävän laaja-alaisesti maankäyttö- ja rakennuslain nojalla. Sen jälkeen ympäristökeskus on valmis harkitsemaan lisätoimenpiteitä.

Keskeiseksi kysymykseksi suojeluasiassa on noussut julkisivumateriaali. Museovirasto on lausunnossaan katsonut, että yhtiön esittämät graniitivaihtoehdot eivät ole hyväksyttävissä. Stora Enso Oyj ja Museovirasto ovat selvittäneet marmorin saataavuutta ja laadun varmistamista. Selvitysten perusteella tilanne on näiltä osin jäänyt epäselväksi.

Uudenmaan ympäristökeskus kiirehtii asemakaavan muutoksen käsittelyä. Stora Enso Oyj on jättänyt poikkeamishakemuksen, joka koskee julkisivuverhousta marmorin korvaavalla Bethel White graniitilla. Ympäristökeskus katsoo, että kyseessä on suojeleluun liittyvä keskeinen asia eikä sitä voi ratkaista poikkeamismenettelyllä.

VALITUKSET

Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1 ja Stora Enso Oyj (jäljempänä yhtiö tai yhtiöt) ovat 7.10.2005 ympäristöministeriöön saapuneessa valituksessaan vaatineet, että Uudenmaan ympäristökeskuksen päätös muutetaan ja että rakennus suojellaan rakennussuojelulain nojalla.

Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennus täyttää rakennussuojelulain 1 luvun 3 §:n toisen momentin kriteerit eikä esitettyjen suojelutavoitteiden saavuttaminen ole mahdollista maankäyttö- ja rakennuslain nojalla. Edelleen vaaditaan, että suojelupäätöksessä julkisivujen verhouksessa annetaan mahdollisuus käyttää marmorin lisäksi myös muita todellisia toteutuskelpoisia luonnonkivivaihtoehtoja ja että päätös annetaan tältä osin yksiselitteisen selvästi ja siten ettei siitä synny tulkintaongelmia.

Ei ole takeita, että minkään nyt tuotannossa olevan marmorin käyttäminen edes kohtuullisella todennäköisyydellä johtaisi kestävään, turvalliseen ja tyydyttävään tulokseen. Kaikki käytettävissä olevat tutkimustulokset osoittavat, että mikään marmori ei kestä sillä tavalla kuin voidaan edellyttää julkiselta rakennukselta. Marmori ei pysy Alvar Aallon kestäväksi tarkoitetun julkisen rakennuksen alkuperäistavoitteiden mukaisena, joten marmorin käytöstä ei saa tulla avainkysymys.

Yhtiöt ovat katsoneet, että marmorin käyttöpakkoa ei voida määrätä asemakaavan nojalla. Maankäyttö- ja rakennuslaki velvoittaa kaavoittajaa ottamaan huomioon muitakin näkökohtia kuin rakennussuojelun. Maankäyttö- ja rakennuslain 1 §:n mukaan yleisenä tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä. Lisäksi lain 54 §:n mukaan asemakaavalla ei myöskään saa asettaa maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle sellaista kohtuutonta rajoitusta tai aiheuttaa sellaista kohtuutonta haittaa, joka kaavalle asetettavia tavoitteita tai vaatimuksia syrjäyttämättä voidaan välttää.

Mikäli suojelupäätöksessä marmorin käyttö määrätään pakolliseksi, Stora Enso Oyj ja Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1 vaativat, että päätös ohjaavan merkityksensäkin vuoksi on tehtävä rakennussuojelulain nojalla. Lisäksi yhtiöt vaativat, että sisätiloja koskevat määräykset eivät heikennä mahdollisuuksia käyttää rakennusta edelleen toimistokäytössä ja Stora Enso Oyj:n pääkonttorina. Rakennus on nykyisiin toimintoihin nähden pieni ja edellyttää jatkossakin toimistokerrosten huonejaon joustavia muutosmahdollisuuksia. Pääkonttorin muutto tai jopa kiinteistön myynti voisi olla ylimittotetun suojelun mahdollinen seuraus.

Yhtiö toteaa myös, että se on pääkonttorin koko käyttöajan ottanut tarkoin huomioon rakennuksen arkkitehtoniset ja rakennushistorialliset arvot ja aikoo edelleen noudattaa

vastuuntuntoista toimintatapaansa. Samalla yhtiöt uudistavat asiasta jo aikaisemmin lausumansa.

Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1 ja Stora Enso Oyj ovat 10.10.2005 ja 13.10.2005 ympäristöministeriöön saapuneissa kirjelmässään täydentäneet valitustaan erityisesti julkisivumateriaalien osalta.

Docomomo Suomi Finland ry on 11.10.2005 ympäristöministeriöön saapuneessa valituksessaan vaatinut muutosta ympäristökeskuksen päätökseen. Stora Enso Oyj:n pääkonttori täyttää rakennussuojelulain kriteerit. Se on huomattava valtakunnallista kulttuuriperintöä edustava kohde, jolla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaitteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön sekä rakennuksen ainutlaatuisuuden kannalta. Kohteen suojelemiseksi tulisi käyttää rakennussuojelulakia.

Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennus on kokonaisuus. Alvar Aalto pyrki aina suunnittelemaan rakennuksensa kokonaistaideteoksena ja pääkonttorirakennuksen kohdalla hän saavutti tämän tavoitteen täydellisesti. Rakennuksen arvo koostuu paitsi tärkeästä kaupunkikuvallisesta asemasta ja merkityksestä, myös sisätilojen viimeistellystä arkkitehtuurista. Julkisivu ruutufasadeineen ja marmoripinnoitteineen sekä interiöörin tilaratkaisut ja lukemattomat detaljit muodostavat kokonaisuuden, jossa jokainen osa on tärkeä. Niin julkisivu kuin interiöörikin ovat säilyneet erittäin hyvin alkuperäisessä asussaan.

Asemakaava ei ole tässä tapauksessa riittävä ja soveltuva suojelun muoto. Ympäristöministeriön ohjeen mukaan sisätilojen suojelu ei kuulu asemaakaavaan, poikkeustapauksessa voitaisiin ainoastaan porrashuone tai huonejako suojella kaavalla. Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennuksen kohdalla tämä olisi riittämätöntä. Sen sijaan, että suojelumääräyksissä mainittaisiin vain joitakin päätiloja, tulisi luetella alkuperäisen tilajaon ja huonejärjestyksen lisäksi esimerkiksi erilaiset seinä- ja kattoverhoukset, lattia- ja seinämateriaalit, porraskaiteet, listoitukset ja valaisimet. Vaikka maankäyttö- ja rakennuslaki onkin pääasiallinen suojelumuo- to asemakaava-alueilla, voidaan rakennussuojelulain 3 §:n perusteella rakennussuojelulakia käyttää myös niillä, mikäli rakennuksen arvoja ei riittävästi voida turvata maankäyttö- ja rakennuslain säännösten nojalla tai mikäli rakennuksella on huomattavaa valtakunnallista merkitystä tai muista syistä.

Uudenmaan ympäristökeskus esittää päätöksessään, että pääkonttorirakennuksen suojelemiseksi laadittaisiin ensin asemakaava, jonka jälkeen harkittaisiin tarvetta suojelun täydentämiseen rakennussuojelulain nojalla. Tällainen menettelytapa on paitsi keino- tekoinen, myös sotii kohteen rakennussuojelullisia arvoja vastaan ja olisi kokonaistaideteosuolun vastaista.

Helsingin kaupunginhallitus on 13.10.2005 ympäristöministeriöön saapuneessa valituksessaan vaatinut ympäristökeskuksen päätöksen kumoamista ja rakennuksen mää- räämistä suojeltavaksi rakennussuojelulain nojalla tai päätöksen kumoamista ja asian palauttamista ympäristökeskukselle uudelleen käsiteltäväksi. Valituksenalainen päätös on olennaisilta osiltaan puutteellinen ja lakiin perustumaton. Lisäksi sillä muutetaan aikaisempaa oikeuskäytäntöä kestävämmällä tavalla.

Kaupunki korostaa, että rakennussuojelulain säännökset ovat erityislain asemassa suhteessa maankäyttö- ja rakennuslain järjestelmään. Maankäyttö- ja rakennuslaki antaa välineet maankäytön ja rakentamisen yleiseen ohjaamiseen ja suunnittelemiseen, eikä sillä ole oikeudellista statusta rakennussuojeluasioissa erityislain ohitse. Ympäristö-

keskuksen päätöksessä ei ole lainkaan mainittu sovellettavana oikeusohjeena rakennussuojelulain 3 §:n 2 momenttia, vaikka tämän lainkohdan merkitys olisi tullut erityisesti tutkia. Päätös on tältä osin olennaisesti puutteellinen, sillä siitä eivät ilmene täsmällisesti ne seikat, joiden perusteella ympäristökeskus on jättänyt käyttämättä toimivaltaansa kuuluvan velvollisuuden täyttämisen.

Kun suojelukohteella on selvästi huomattavaa valtakunnallista merkitystä, ja kun kysymys on myös rakennuksen sisätilojen suojelusta, ei sillä seikalla, että rakennus sijaitsee asemakaava-alueella ole ratkaisevaa merkitystä.

Samalla kun rakennussuojelulain keskeinen säännös on jäänyt valituksenalaisessa päätöksessä huomiotta, ympäristökeskus on ennakoivasti ottanut kantaa Stora Enso Oyj:n tekemään poikkeamishakemukseen. Tältä osin päätöksessä koetellaan toimivallan rajoja, koska hakemus käsitellään kaupungin hallinnossa.

Asemakaavalla annettavien sisätilojen suojelumääräykset ovat valvontanäkökulmasta hankalia, eikä maankäyttö- ja rakennuslaki anna riittäviä keinoja kunnolliseen valvontaan, koska asemakaavalla suojeltavan sisätilan valvonnasta ei ole määräyksiä. Valvontamääräykset on sen sijaan kirjattu rakennussuojelulakiin, jossa valvontaviranomaisina on luetellaan alueellinen ympäristökeskus, Museovirasto ja kunnan rakennusvalvonta. Ympäristökeskuksen päätös, jossa suojeluvastuuta vastoin lain ajatusta vyörytetään kaupungille, on ristiriitainen valvontakysymyksen kannalta.

On selvää, ettei maankäyttö- ja rakennuslain säännösten nojalla voida riittävästi turvata rakennuksen säilymistä. Ympäristökeskuksen olisi tullut käsitellä päätöksessään myös tämä kysymys.

LAUSUNNOT YMPÄRISTÖMINISTERIÖLLE

Stora Enso Oyj ja Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1 (jäljempänä yhtiö tai yhtiöt) ovat lausunnossaan 1.11.2005 todenneet, että Stora Enso Oyj on tutustunut Docomomo Suomi Finland ry:n ja Helsingin kaupungin tekemiin valituksiin ja yhtyy pääasiallisesti näihin.

Yhtiö on samaa mieltä Docomomo Suomi Finland ry:n kanssa siitä, että rakennus täyttää rakennussuojelulain kriteerit ja on lain tarkoittama huomattava, valtakunnallista kulttuuriperintöä edustava kohde ja että sellaisen kohteen suojelemiseksi tulisi käyttää rakennussuojelulakia.

Docomomo esittää tosiseikkana, että "Alvar Aalto pyrki aina suunnittelemaan rakennuksensa kokonaistaideteoksena ja Stora Enso Oyj:n pääkonttorin kohdalla hän saavutti tämän tavoitteen täydellisesti". Julkisivujen osalta Alvar Aalto kuitenkin epäonnistui, siitäkin huolimatta, että julkisivumateriaalin valinta todennäköisesti tapahtui rakentamisajankohdan parhaaseen tietoon tukeutuen. Docomomon lause jää ilman merkitystä, ellei oteta huomioon, että kokonaistaideteoksella tässä tapauksessa tarkoitetaan julkista, pitkäaikaiseksi tarkoitettua käyttötaidetta eli rakennusta.

Edelleen Docomomon valituksessaan esittämä toteamus "julkisivu ruutufasadeineen ja marmoripinnoitteineen sekä interiöörin tilaratkaisut ja lukemattomat, suuremmat ja pienemmät detaljit muodostavat kokonaisuuden, jossa jokainen osa on tärkeä" on kategorinen lausunto ja ilman perusteltuja arviointeja tai analyysia se ei tuo asiallista lisää asian jatkokäsittelyyn.

Yhtiö on katsonut, että Docomomon valituksessa todettu "Niin julkisivu kuin interiööri ovat säilyneet erittäin hyvin alkuperäisessä asussaan" sanonta "alkuperäisessä asussaan" on vailla analyysia. Stora Enso Oyj on lukuisia kertoja selvittänyt kaikille osapuolille, että alkuperäisyyden vaikutelma on seurausta yhtiön jatkuvasta pyrkimyksestä kunnioittaa Alvar Aallon työtä. Vuosien mittaan yhtiö on tehnyt korjaus- ja muutostyöt johdonmukaisesti yhteistyössä asiantuntijoiden kanssa, Alvar Aallon oma arkkitehtitoimisto mukaan lukien. Suuri osa rakennuksen pinnoista ja kiintokalusteista on uusittu, samoin irtokalusteet. Joidenkin tilojen käyttötarkoitus on muutettu. Esimerkiksi ensimmäisen kerroksen liiketiloja on muutettu kokoustiloiksi. Julkisivut ovat alkuperäismarmoria, joka poikkeaa ulkonäöltään ja sisäiseltä rakenteeltaan olennaisesti vastavalmistuneen rakennuksen kivimateriaalista. Docomomon valituksesta ei ilmene mitään se tarkoittaa Alvar Aallon alkuperäisellä asulla, joten lause jää tässä vailla merkitystä.

Yhtiö on todennut, että valituksessaan Helsingin kaupunki keskittyy suojelupäätöksen oikeudellisiin seikkoihin. Tältä osin kaupunki tuo esille samoja asioita, joita myös Stora Enso Oyj esitti valituksessaan. Rakennussuojelulaki on erityislaki, maankäyttö- ja rakennuslaki yleislaki. Rakennussuojelulaissa sanotaan selvästi, milloin sitä on sovellettava. Päätöksessään ympäristökeskus on ilman perusteluita jättänyt tämän selvittämättä. Valituksessaan yhtiö on huomauttanut asiasta ja osoittanut, että suojelupäätös voi johtaa huonoon hallintokäytäntöön sekä kiinteistön omistajan ja pääsuunnittelijan heikkoon oikeusturvaan. Päätös poikkeaa selvästi aikaisemmasta suojelukäytännöstä. Tässä asiassa Stora Enso Oyj yhtyy täysin Helsingin kaupungin valitukseen.

Yhtiö on valituksessaan sekä siihen liitetyissä asiakirjoissa ilmoittanut missä asioissa se on eri mieltä Helsingin kaupungin kanssa. Erimielisyydet koskevat Stora Enso Oyj:n pääkonttorin suojelun laajuutta ja sisältöä. Rakennussuojelulain sekä maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisessa yhtiön kanta on asian käsittelyn tässä vaiheessa pääasiallisesti sama kuin Helsingin kaupungin.

Yhtiö katsoo, että Uudenmaan ympäristökeskuksen päätöksessä ei ole käsitelty keskeisintä oikeudellista kysymystä. Päätös on tältä osin puutteellinen. Stora Enso Oyj yhtyy muiden valittajien yleiseen arviointiin pääkonttorin suojelun merkityksestä. Rakennus olisi suojeltava rakennussuojelulailla eikä asemakaavamääräyksillä. Kun rakennuksen julkisivun kunnostustoimenpiteillä on jo turvallisuusnäkökohdat huomioon ottaen kiire, yhtiöt toivovat, että valitusasia käsitellään mahdollisimman nopeasti.

Helsingin kaupunginhallitus on lausunnossaan 8.11.2005 todennut, että sekä kiinteistön omistajan että suojeluesityksen tekijän valituksissa katsotaan suojeltavaksi tarkoitetun kohteen täyttävän erityisiin suojelutoimenpiteisiin vaadittavat edellytykset.

Kaupunki yhtyy molempien valittajien käsitykseen siitä, että suojelu tulee toteuttaa rakennussuojelulain säännösten, erityisesti lain 3 §:n 2 momentin perusteella. Tältä osin kaupunki viittaa myös ympäristöministeriölle tekemäänsä valitukseen ja siinä lähemmin esittämiinsä perusteluihin, kuten vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön sekä suojelumääräysten valvontaan liittyviin näkökohtiin.

Kaupunki viittaa 6.6.2005 Uudenmaan ympäristökeskukselle antamaansa lausuntoon, jossa kaupunki puoltaa Docomomo Suomi Finland ry:n tekemää suojeluesitystä ja yhtyy marmorisen julkisivun uusimista koskevaan esitykseen.

Kaupunki toteaa, että ympäristöministeriön tulisi ratkaista suojeleasia kaupungin valituksessa esitetyllä tavalla.

Docomomo Suomi Finland ry ei ole antanut valitusten johdosta lausuntoa.

Uudenmaan ympäristökeskus on 28.11.2005 ympäristöministeriöön saapuneessa lausunnossaan todennut, että sen päätös perustuu ensisijaisesti rakennussuojelulain 3 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan rakennusten suojelusta asemakaava-alueella on säädetty maankäyttö- ja rakennuslaissa. Maankäyttö- ja rakennuslain nojalla voidaan tässä tapauksessa turvata rakennuksen tärkeimmät arkkitehtoniset arvot erityisesti rakennuksen ulkoisen arkkitehtuurin osalta, mutta todennäköisesti tarpeellisin osin myös sisätilojen osalta. Helsingin kaupungin tavoitteena on kaava, jolla nämä arvot yksiselitteisesti turvataan.

Helsingin kaupunki on ryhtynyt laatimaan asemakaavaa, jonka tavoitteena on rakennuksen kattava ja laaja suojele. Luonnoksessa, joka on päivätty 15.3.2005, rakennus on varustettu merkinnällä sr-1 ja seuraavin kaavamääräyksin.

"Rakennustaiteellisesti, kaupunkikuvallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas rakennus. Rakennusta ei saa purkaa eikä siinä saa tehdä sellaisia korjaus- ja muutostöitä, jotka tarvelevät rakennuksen, sen julkisivujen, vesikaton tai sisätilojen rakennustaiteellista, kaupunkikuvallista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai luonnetta. Mikäli rakennuksessa on aikaisemmin suoritettu tällaisia toimenpiteitä, on ne korjaus- ja muutostöiden yhteydessä pyrittävä korjaamaan rakennuksen arvon edellyttämällä tavalla.

Rakennuksen julkisivua, yksityiskohdat ja kattoterassit mukaan lukien tulee hoitaa ja korjata siten, että sen korkeatasoinen arkkitehtoninen ja kaupunkikuvallinen luonne säilyy. Korjattaessa on käytettävä alkuperäistoteutuksen mukaisia materiaaleja. Julkisivumateriaalin tulee olla valkoista marmoria. Nykyisen vesikaton yläpuolelle ei saa sijoittaa teknisiä laitteita eikä muitakaan rakennelmia.

Rakennuksen sisätiloja on hoidettava ja korjattava niin, että niiden arkkitehtoninen arvo ja luonne säilyy. Korjausten lähtökohtana tulee olla toiminnallisten ratkaisuiden, tilalajakoon vaikuttavien rakenteiden sekä alkuperäisen kiinteän sisustuksen, valaisinten ja yksityiskohtien säilyminen. Korjattaessa on käytettävä alkuperäistoteutuksen mukaisia materiaaleja."

Rakennuksen säilymisen uhkana ovat heikossa kunnossa oleva marmoriverhous ja ilmastointilaitteiden uudistamisesta johtuvat muutostarpeet ulkoarkkitehtuurissa. Asemakaavalla on mahdollista ratkaista julkisivumateriaali, julkisivuun liittyvät tekniset kysymykset, ilmastointikonehuoneen räystäskorkeudet ja muut ulkopuolen suojelemaan liittyvät seikat.

Interiöörin osalta selvitykset ovat keskeneräiset. Tämän on myös Museovirasto lausunnossaan todennut. Yhtiö on myös ilmoittanut lausunnossaan, että muutoksia on jo tehty Aallon henkeä kunnioittaen. Sisätilojen säilyneisyysaste on siten epäselvä. Museovirasto on pitänyt rakennussuojelulain käyttöä perusteltuna erityisesti sisätilojen suojelemiseksi. Koska tässä vaiheessa ei ole riittävän selkeästi määritelty sisätilojen suojelestarvetta, ympäristökeskus on katsonut, että edellytyksiä rakennuksen suojelemiseksi rakennussuojelulain nojalla ei ole. Epämääräiset yksilöimättömät suojelemääräykset olisivat myös kohtuuttomia rakennuksen omistajalle.

Enso Gutzeitin pääkonttorista todetaan Museoviraston ja ympäristöministeriön julkaisussa Rakennettu kulttuuriympäristö (1993): "Katajanokka on kehittynyt 1800-luvun

alun hökkelikaupunginosasta edustavaksi asuntoalueeksi 1890-luvulta lähtien. Alueella on lukuisia arkkitehtonisesti korkealuokkaisia vuosisadan asuinrakennuksia ja kokonaisuudessaan Katajanokka on säilyttänyt alkuperäisen asunsa hyvin. Kaupunkikuvaa on muuttanut Kauppatorin puolelta valkea Enson pääkonttori, joka rakennettiin 1959-62 (A. Aalto)". Julkaisussa ei rakennuksesta ole muuta mainintaa tai laajempaa kuvausta eikä siinä mitenkään tuoda esiin rakennuksen huomattavaa valtakunnallista merkitystä.

Museoviraston lausunnossa ei ole myöskään tarkemmin perusteltu rakennuksen tai sen sisätilojen huomattavaa valtakunnallista merkitystä. Rakennuksen sisätilalla ei ole julkista luonnetta kuten valituksessa mainitulla Rautatalolla, jonka sisätila on yleisessä käytössä oleva tila. Rautatalon sisätilaa on myös esitelty eri arkkitehtijulkaisuissa ja kirjallisuudessa varsin laajasti ja se on yksi tunnetuimpia Aallon interiöörejä. Stora Enson pääkonttori on yksityisen yrityksen toimitiloiksi suunniteltu rakennus eikä en sisätila ole erityisemmin tunnettu.

Yleensä omistajan tai kunnan taholta tuleva uhka arvojen säilymiselle on muodostunut erityiseksi syyksi rakennussuojelulain soveltamiselle. Tässä tapauksessa suojelun turvaava asemakaavaprosessi on jo käynnissä. Rakennuksen sisätiloista on tarkoitus tehdä tarkempi suojeluarvoja koskeva selvitys. Vasta näiden vaiheiden jälkeen voidaan arvioida, onko näistä seikoista johtuvia rakennussuojelulain tarkoittamia erityisiä syitä olemassa. Erityisenä syynä ei myöskään voida pitää julkisivukysymykseen liittyviä ongelmia ja ristiriitaisia näkökantoja Museoviraston ja yhtiön välillä. Kokonaisuudessaan asemakaavaprosessissa on mahdollista tutkia laajemmin suojeluun liittyviä kysymyksiä ja vaihtoehtoisia ratkaisuja julkisen päätöksenteon pohjaksi.

Uudenmaan ympäristökeskus ei ole päätöksessään ottanut kantaa julkisivumateriaaliin. Ympäristökeskus katsoo, että rakennuksen omistaja on tuonut esiin tärkeitä näkökohtia julkisivumateriaalin valinnasta.

Uudenmaan ympäristökeskus ei pidä ongelmana suojelun valvonnan mahdollista jakautumista. Ympäristökeskus viittaa esim. Fazerin kahvilan tai Joutsen apteekin suojelupäätöksiin, joiden sisätilat on suojeltu rakennussuojelulain nojalla ja ulkopuoli on suojelematta tai suojeltu asemakaavalla. Näissäkään tapauksissa sisätilojen suojelu erillisillä päätöksillä ei ole muodostunut ongelmaksi.

Ympäristökeskuksen päätös perustuu kokonaistilanteen harkintaan. Suojeluun tähtäävä asemakaavan muutos on vireillä. Vasta asemakaavan muutoksen tultua voimaan voidaan täsmällisesti arvioida, toteutuuko rakennuksen suojelu riittävän laaja-alaisesti maankäyttö- ja rakennuslain nojalla. Tällöin ympäristökeskus on päätöksensä mukaisesti valmis harkitsemaan lisätoimenpiteitä.

ASEMAKAAVATILANNE

Voimassa olevan, 21.5.1960 vahvistetun asemakaavan mukaan alue on liikerakennuksen korttelialuetta (AL). Asemakaavan muutosluonnoksessa (15.3.2005) tontin käyttötarkoitus säilyy ennallaan, mutta kaavassa käytetty merkintä (AL) on muutettu toimistorakennusten korttelialueeksi (KT). Rakennukselle on merkitty rakennusala, kerrosala ja kerrosluvut olemassa olevan tilanteen mukaan. Tontilla on voimassa 11.10.2006 saakka maankäyttö- ja rakennuslain mukainen rakennuskielto asemakaavan muuttamiseksi.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖN PÄÄTÖS

Ympäristöministeriö hylkää Stora Enso Oyj:n ja Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1:n, Docomomo Suomi Finland ry:n ja Helsingin kaupunginhallituksen Uudenmaan ympäristökeskuksen päätöksestä tekemät valitukset eikä muuta ympäristökeskuksen päätöstä.

Perustelut

Asiassa saadun selvityksen perusteella Helsingin kaupungin 8. kaupunginosan korttelin 142 tontilla 1, osoitteessa Kanavaranta 1 sijaitsevaa Stora Enso Oyj:n pääkonttoria on pidettävä kulttuurihistoriallisen merkityksensä vuoksi sellaisena kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi suojeltavana kohteena, jota rakennussuojelulain 1 ja 2 §:ssä tarkoitetaan. Stora Enso Oyj:n pääkonttorirakennus on kaupunkikuvallisesti, rakennustaiteellisesti ja rakennushistoriallisesti arvokas kohde.

Rakennus kuuluu Katajanokan kaupunginosaan, joka on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16, 1993). Valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen säilymiselle on tärkeitä, ettei näillä alueilla tapahdu muutoksia, joka ovat olennaisesti ristiriidassa niiden ominaisluonteen ja erityispiirteiden kanssa. Tavoitteena on kaupunkikuvan sekä alueella jo olevien rakennusten säilymisen turvaaminen sekä mahdollisten muutosten sopeuttaminen niiden todettuihin arvoihin.

Rakennussuojelulain 3 §:n 1 momentin mukaan rakennussuojelusta asemakaava-alueella sekä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimista varten säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa. Asemakaava-alueella rakennuksen suojelu toteutetaan siten ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain nojalla asemakaavassa annettavilla suojelumääräyksillä. Rakennussuojelulain 3 §:n 1 momentin mukaisesta pääsäännöstä poikkeavaan menettelyyn voidaan rakennussuojelulain 3 §:n 2 momentin nojalla ryhtyä myös asemakaava-alueella, mutta rakennus voidaan määrätä suojeltavaksi rakennussuojelulain nojalla vain, milloin suojelu ei ole mahdollista maankäyttö- ja rakennuslain nojalla, milloin rakennuksen säilymistä ei voida riittävästi turvata maankäyttö- ja rakennuslain säännösten nojalla tai milloin rakennuksella on huomattavaa valtakunnallista merkitystä taikka milloin siihen muutoin on erityisiä syitä.

Koska puutteellisten selvitysten vuoksi rakennuksen sisätilojen suojelun tarvetta ja sisältöä ei ole voitu täsmentää ja koska Helsingin kaupunki on ryhtynyt laatimaan asemakaavan muutosta, jossa Stora Enso Oyj:n pääkonttori on tarkoitus osoittaa suojelumerkinnällä ja antaa suojelumääräykset, joilla turvataan rakennuksen ja kaupunkikuvan säilyminen ja määritellään suojelun sisältöä myös sisätilojen osalta, rakennuksen suojeleminen rakennussuojelulain nojalla ei ole tässä vaiheessa perusteltua.

SOVELLETUT OIKEUSOHJEET

Rakennussuojelulaki 1, 2, 3 ja 23 §.

MUUTOKSENHAKU

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitus saadaan tehdä sillä perusteella, että päätös on lainvastainen. Valitusosoitus on liitteenä.

Ympäristöministeri

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

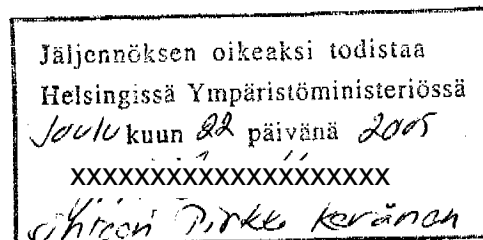
Jan-Erik Enestam

Ylitarkastaja

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Hertta Rutanen

LIITE Valitusosoitus

PÄÄTÖS Stora Enso Oyj, Kanavaranta 1, 00160 Helsinki (tiedoksisaantitodistuksin)

PÄÄTÖSJÄLJENNÖS TIEDOKSISAANTITODISTUKSIN

Kiinteistö Oy Katajanokan Kanavaranta 1, Kanavaranta 1, 00160 Helsinki

Docomomo Suomi Finland ry, Tiilimäki 20, 00330 Helsinki

↳ Helsingin kaupunginhallitus / Eero Pulkkinen, Helsingin kaupunginkanslian oikeuspalvelut, Pohjoisesplanadi 15-17, 00170 Helsinki

TIEDOKSI Uudenmaan ympäristökeskus, PL 36, 00521 Helsinki
Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki
Helsingin kaupunginmuseo, PL 4300, 00099 Helsingin kaupunki

Valitusviranomainen

Ympäristöministeriön päätökseen tyytymätön saa hakea siihen muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta kirjallisella valituksella. Valituskirjelmä on toimitettava valitusajassa korkeimman hallinto-oikeuden kirjaamoon.

Valitusaika

Valitus on toimitettava valitusviranomaiselle viimeistään kolmantenakymmenentenä (30) päivänä päätöksen tiedoksisaannista, sitä päivää lukuun ottamatta. Valituksen tulee olla perillä virka-aikana eli viimeistään klo 16.15. Jos valitusajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, lauantai, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, jouluaatto tai juhannusaatto, valitusaika jatkuu vielä seuraavana arkipäivänä.

Valituksen sisältö

Valituskirjelmässä on ilmoitettava

- valittajan nimi ja kotikunta
- postiosoite ja puhelinnumero, joihin asiaa koskevat ilmoitukset valittajalle voidaan toimittaa
- päätös, johon haetaan muutosta, miltä kohdin muutosta haetaan, mitä muutoksia vaaditaan tehtäväksi ja millä perusteella muutosta vaaditaan.

Jos valittajan puhevaltaa käyttää hänen laillinen edustajansa tai asiamiehensä tai jos valituksen laatijana on joku muu henkilö, valituskirjelmässä on ilmoitettava myös tämän nimi ja kotikunta.

Valituskirjelmä on valittajan, laillisen edustajan tai asiamiehen allekirjoitettava.

Valituksen liitteet

Valituskirjelmään on liitettävä

- ympäristöministeriön päätös alkuperäisenä tai jäljennöksenä
- tiedoksisaantitodistus
- asiamiehen valtakirja

Valituksen toimittaminen perille

Valituskirjelmän voi viedä valittaja itse tai hänen valtuuttamansa asiamies. Sen voi omalla vastuulla lähettää myös postitse, toimittaa lähetin välityksellä tai sähköpostilla. Valituskirjelmä on toimitettava niin ajoissa, että se ehtii perille valitusajan viimeisenä päivänä ennen aukioloajan päättymistä.

Muutoksenhakijalta peritään korkeimmassa hallinto-oikeudessa **oikeudenkäyntimaksu** 200 euroa (1024/2002). Tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetussa laissa (701/1993) on erikseen säädetty eräistä tapauksista, joissa maksua ei peritä.

Korkeimman hallinto-oikeuden

postiosoite PL 180, 00131 Helsinki
käyntiosoite Unioninkatu 16, 00130 Helsinki
puhelinvaihe: 010 36 40200
telekopio: 010 36 40382
sähköpostiosoite: korkein.hallinto-oikeus@om.fi